

Н. Д. Майбордюк,
аспірант,
Криворізький й педагогічний університет

КАЗКОТЕРАПІЯ У РОЗВИТКУ ЦІННІСНО-СМИСЛОВОЇ СВІДОМОСТІ УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

У статті розкривається значення казкотерапії для розвитку ціннісно-смыслової свідомості учнів початкової школи, подається орієнтовна тематика казок навчального та виховного спрямування.

В статтє раскрывается значение сказкотерапии для развития ценностно-смыслового сознания учеников начальной школы, подается ориентированная тематика сказок ученого и воспитательного направления.

In the article demonstration of fairy-tales therapy opens up for development of valued-semantic consciousness of pupils of primary school, the oriented subject of scientific and educate direction is given.

Постановка проблеми. На педагогів та вихователів (іноді навіть більше ніж на батьків) сучасне суспільство покладає завдання: навчити підрастаюче покоління виховуючи. У «Концепції 12-річної середньої загальноосвітньої школи» говориться про те, що освіта ХХІ ст. – це освіта для людини. Її стрижнем є розвивальна, культуротворча домінанта, виховання здатної до самоосвіти й саморозвитку особистості, яка вмє використовувати набуті знання і вміння для творчого розв'язання проблем, критично мислити, опрацьовувати різноманітну інформацію, прагне змінити на краще своє життя й життя своєї країни [5, с.3]. У сучасному світі, коли до школи приходять діти досить різні за своїм розвитком, матеріальним становищем та соціальним положенням, то однаково і в однаковій мірі впливати на них з боку вчителів і вихователів стає неможливим. Діти, батьки яких опікуються їх навчанням і вихованням, за своїм світосприйняттям будуть відрізнятися від педагогічно занедбаних дітей чи дітей із фізичними або психічними вадами. А як показує практика, то майже в кожному класі в загальноосвітніх школах такі діти присутні. Тому перед школою стоїть вдвічі важче завдання: виховати та навчити таких різних за своєю суттю дітей і зробити це так, щоб отримані знання та виховні ідеали набули для них ціннісного значення.

Актуальність. Кожна дитина, яка приходить до школи вже має свою систему цінностей, яка обумовлена соціальним середовищем, у якому вона перебуває, і саме вони регулюють поведінку тої чи іншої дитини. Молодші школярі вже осмислюють своє життя, оскільки кожен з них здатен виявляти власне ставлення до явищ об'єктивної дійсності, власної діяльності та діяльності інших. Проте дитина приходить до школи з відкритою душею, зі щирим бажанням добре вчитися. А батьки мають надію, що їх нащадок буде найкращим учнем у класі. Що робити, коли до класу потрапляє учень, якого вже

«запрограмували» бути «гіршим за інших»? Як правило, цьому сприяє ряд факторів: нездорові конфліктні стосунки в сім'ї, алкоголізм чи наркоманія батьків, убогість інтелектуального та матеріального життя сім'ї. А з цими чинниками завжди поєднується й убогість емоційного життя. Такі учні з перших днів перебування в школі проявляють свою жорстокість до слабших і байдужість до навчання, що виявляється в поганій поведінці. Але всі вони, йдучи до першого класу, хочуть навчатись: хочуть, але не можуть; хочуть, але вимагають спонукання; хочуть, можуть, виконують усе легко, швидко, а потім нудьгують, дивлячись, як учитель працює з менш успішними учнями.

Виникає питання: як же зробити так, щоб усі учні класу працювали в стані емоційного піднесення, ніби єдиний злагоджений механізм, у якому кожне «колішчатко», у результаті своєї діяльності отримує позитивні емоційні почуття, перебуває в стані задоволення, зацікавленості, інтересу, прагнення в наступних завданнях перевершити самого себе? Для вирішення такого складного питання набуває розвитку доволі цікаве явище, як «казкотерапія», що є достатньо розповсюдженим серед психологів та потребує більш широкого використання вчителями в початковій школі. Така діяльність здатна урізноманітнити будьякий урок, зробити його нестандартним, напрочуд продуктивним, успішно поєднуючи давно відомі й інноваційні методики навчання (робота в групах або в парах). Воно виступає як найдавніший у людській цивілізації метод практичної психології, проте є одним з наймолодших методів у сучасній педагогічній діяльності.

Аналіз актуальних досліджень. У давні часи, коли казка призначалася і дорослим, і дітям нарівні (і навіть більше дорослим, ніж дітям), казкар і його слухачі рівно залучались до казкового виміру світу, без чіткого розділення на педагогів і ведених ними вихованців. Психотерапевтичний (цілювальний) ефект при цьому був невід'ємним від виховного [1]. Цілющі властивості казки було покладено в основу цілого напрямку сучасної психотерапії, названого казкотерапією. Термін «казко терапія» з'явився не так давно – у 1990-ті роки. На авторство у створенні казкотерапії як окремого терапевтичного напрямку претендують казкотерапевти пітерської школи: Т. Д. Зінкевич-Євстигнеєва та А. В. Гнезділов.

Казкотерапія – це система передачі життєвого досвіду, розвитку соціальної чутливості, інтуїції й творчих здібностей. Слухаючи казки в дитинстві, людина поповнює в підсвідомості банк життєвих ситуацій. Три-чотирирічні діти люблять робити героями своїх казок іграшки, маленьких чоловічків, звірят. Чотири-шестирічні використовують образи давніх казок – фей, принцес... У шість-сім років герої схожі на самих дітей [7, с.1]. Казкові сюжети, на думку послідовників К. Юнга, є своєрідними матрицями, що і відбивають головні душевні конфлікти людини, суть яких залишається незмінною протягом усієї історії людства.

Об'єктом казкотерапії є особистість як індивідуально виражена психічна реальність. Предмет казкотерапії, як його визначає Т. Д. Зінкевич-

Євстигнеєва, – процес виховання «внутрішньої» дитини, розвитку душі, підвищення усвідомленості подій, надбання знань про закони життя та засоби соціального прояву конструктивної творчої сили [4]. Цінною рисою казок є те, що в їх ході відбувається певна трансформація – слабкий герой перетворюється на сильного, недосвідчений на мудрого, лякливий на сміливого тощо. Таким чином казка чудово сприяє розвитку дитини. У системі з трьох суб'єктів «вихователь – казка – вихованець» головним носієм смислів на думку О. А. Бреусенко-Кузнецова виступає саме казка [1].

Щоб з'явилися інтерес, натхнення й емоційне сприймання та засвоєння, допоможе складання з дітьми казок, коміксів, мультфільмів на кожне правило граматики, «мальованих задач» тощо, а потім їх обов'язкове озвучення. І чим складніший матеріал, тим необхідніше переносити його в казку чи виставу, яку пишуть як учні, так і вчитель [6].

Дитина з певного віку асоціює себе з головним героєм і в своїй уяві подорожує, бореться з чудовиськами, перемагає зло, перемагає страхи і т. д., тобто «проживає» казку [3].

У казці є певний сценарій міжособистісного діяння особистості. У казкових метафор є дві важливі особливості: по-перше, захищеність людини, з ними працюючої (метафора допомагає обговорювати тяжкі проблеми більш відсторонено); по-друге, метафора часто діє на рівні несвідомого і працює навіть без її раціонального аналізу. При цьому, на думку І. Г. Вачкова, «розуміння клієнтом збігу семантичних просторів свого внутрішнього світу і

казки відбувається як глибокий внутрішній процес, а не шляхом поблажливого пізнання, розсуду результатів намагань психолога. Лише в цьому випадку казка набуває психотерапевтичного, розвивального потенціалу» [2, с.60].

Враховуючи вищезазначені положення, звертаємо увагу на недостатність використання казок у системі, які поступово та систематично впливатимуть на розвиток та формування ціннісно-сислової свідомості учнів початкової школи та створення класного колективу, в якому учні добре ставитимуться один до одного, незалежно від рівня розвитку чи вподобань.

Мета нашої роботи полягає в створенні системи казок, які сприятимуть розвитку ціннісно-сислової свідомості молодших школярів як на уроках і виховних годинах класних керівників, так і в позаурочний час.

Виклад основного матеріалу. Успішний процес навчання проходить в єдиному цілісному сплетінні з вихованням. Нерозумно розділяти роботу з «важкими» та обдарованими дітьми, окремо навчати й виховувати. Робота з дітьми приносить позитивні результати лише тоді, коли педагог не розділяє цих понять, працює в комплексі. А коли вчитель зуміє розгледіти в кожному зі своїх вихованців ледь помітні паростки таланту й спрямувати їх у правильне русло, таке розділення стане взагалі зайвим, бо діти, доповнюючи один одного, працюватимуть в єдиному пориві, стимулюючи присутніх

до нових вершин пізнання. Ось тоді педагог управі з упевненістю доводити, що неталановитих дітей у природі просто не буває [6]. Хоча ми знаємо, що кожна дитина по-своєму сприймає світ, розмірковує та вивчає, має різні можливості та здібності. Проте всі діти люблять грати й гратися, фантазувати, пізнавати цікаве, яскраве та різноманітне. О. А. Бреусенка-Кузнецова зазначає, що символічний підхід до казки передбачає можливість роботи з універсальним пластом психічного світу учня, в якому міститься вселюдський ресурс знань, сил, цілей і смислів. Хоча треба зазначити і те, що в учителів початкової школи є програма, за якою вони повинні навчити дітей

основам читання, письма, зв'язного мовлення, математики тощо. І саме казкотерапія покликана оживити її. Замість сухих цифр чи літер з'являються казкові персонажі, з якими відбуваються цікаві події.

За допомогою казки вчитель чи вихователь впливає на дитину, нібито опосередковано, через героїв, на яких вони хочуть бути схожими. Вони, примірюючи на себе ролі «хороших» героїв, – програмують себе на кращі дії та вчинки. А відбувається те, що дитина розуміє свідомо, що можна, а що неможна, які людські риси – позитивні, а які – ні, і вже, усвідомлюючи це, – дитина по-іншому починає ставитися до себе й оточуючих.

Тому доцільно запропонувати варіативну систему казок (дидактичних та виховних), яка відповідає триєдиній меті школи: навчальній, розвивальній, виховній.

І навчальні казки урізноманітнюють навчальний матеріал, зроблять його цікавим для учнів. Такі казки частіше розповідає вчитель або їх можуть складати самі діти під керівництвом вчителя. На уроках читання чи розвитку зв'язного мовлення казки краще програвати за ролями, що збільшить вплив на свідомість учнів. Наприклад:

«Королівство кривих цифр» (при вивченні цифр);

«Тридесяте королівство» (додавання та віднімання в межах 10);

«У світі зіркових літер» (вивчення абетки);

«Казкова подорож» (формування інтересу до читання позакласної літератури);

«Чарівне копитце» (каліграфічне письмо).

II. Розвивальні казки сприяють кращому засвоєнню навчального матеріалу, розвивається мотиваційна, емоційно-вольова сфери особистості, психічні утворення (пам'ять, увага, уява). Наприклад:

«Незнайка в країні фантазії»;

«Шапка-невидимка»;

«Старий альбом»;

«Треба і Нетреба, Можна і Неможна».

Такі казки краще використовувати на початку уроку і складати таким чином, щоб час над її опрацюванням не переважав 10 хвилин. Бажано вибирати таких казкових героїв, які вже відомі дітям. Кожна казка повинна будуватись за схемою:

початок казки – інтрига;
основний сюжет – проблема, що відповідає темі уроку;
кульмінація – вирішення проблеми;
обговорення казки – мораль.

III. Виховні казки спрямовані на формування світогляду, моральних, етичних, трудових уявлень, способів відповідної поведінки та відносин у суспільстві. Орієнтовно пропонуємо такі казки:

«Дзеркало душі»;
«Старенька фея»;
«Казковий магазин іграшок»;
«Райське життя».

До таких казок вчителю-вихователю треба більш ретельно готуватися, бо саме на казкових прикладах дитина формується й переймає риси своїх героїв. Їх можна використовувати як для всього класу, так й окремих учнів на виховних годинах чи позаурочний час для попередження чи корекції негативних проявів поведінки. Після казки обов'язкове обговорення та висновки, розігрування подібних ситуацій та виконання вправ на краще усвідомлення.

І що ми бачимо, коли користуємося таким прийомом, як казкотерапія? Та дитина, яка не могла без помилок навіть прочитати правило, спокійно «видає» його після того, як воно прозвучало з вуст казкового героя у власному виконанні або у виконанні однокласника-тренера. Отож, вивчення програмового матеріалу через театральне мистецтво можливе й потрібне, бо стимулює фантазію, уяву, практичність, комунікативність, розвиває творчість та свідоме ставлення учнів до отриманих знань. Казкотерапія позитивно впливає на формування ціннісної сфери молодших школярів та усвідомлення принципів існування оточуючого світу. Хоча звісно, що однієї казки недостатньо для корекції проблем, які виникають у «занедбаній» дитини (як з горщикою позитивних емоцій) та їх нормального подальшого розвитку. Прослухавши казку і навіть зробивши висновок, про те, що добре, а що погано, учень знову повертається в те оточення, від якого його намагаються відсторонити, а для нього воно є рідним. Це його світ – де батьки п'ють, палять, ведуть аморальний спосіб життя. Та є надія на те, що згодом, те гарне від чарівного світу, що відклалося в його підсвідомості, впливе на світ і допоможе виправитись та стати краще.

Список використаних джерел

1. Бреусенко-Кузнецов О. А. Опыт сказкосочинительства. Динамика ценностно-смысловой сферы личности в условиях экзистенциального кризиса: [монография] / А. А. Бреусенко-Кузнецов. – К.: КВИЦ, 2005. – 386с.
2. Вачков И. Г. Сказкотерапия. Развитие самосознания через психологическую сказку. / И. Г. Вачков. – М.: Ось-89, 2003 – 144 с.
3. Гнездилов А. В. Авторська казкотерапія: стаття для батьків [електронний ресурс] / А. В. Гнездилов / Режим доступу до статті http://mama-tato.pp.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=36:2009-08-18-20-54-22&catid=7:all&Itemid=8.

4. Зинкевич-Евстигнеева Т. Д. Основы сказкотерапии / Т. Д. Зинкевич-Евстигнеева. – СПб: Речь, 2006. – 172с.
5. Концепція 12-річної середньої загальноосвітньої школи. [Проект Міністерства освіти і науки України] // Освіта. – 30.08-06.09.2000. – С.3-6.
6. Петренко Л. Артпедагогіка та казкотерапія [електронний ресурс] / Л. Петренко / Режим доступу до статті <http://osvita.ua/school/upbring/698>.
7. Ройз С. Казкотерапія [електронний ресурс] / Світлана Ройз // Дзеркало тижня. Режим доступу до журналу <http://www.vox.com.ua/data/publ/2005/05/22/kazkoterapiya.html>.

**Г. П. Поліщук,
бібліотекар,**

Криворізький державний педагогічний університет

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ АСПЕКТИ ЗАСТОСУВАННЯ НАУКОВО ОБҐРУНТОВАНИХ МЕТОДІВ НАВЧАЛЬНО- ПІЗНАВАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

У статті розв'язується питання про формування поняття «метод», «методологія», «метод навчання» у педагогічній науці. Розглядається значення методу як такої опосередковуючої ланки пізнавального процесу, яка «економить» інтелектуально-творчі зусилля суб'єкта пізнавальної діяльності в процесі проникнення власного методичного досвіду у попередній узагальнений досвід, сприяє його концептуалізації.

В статье развязывается вопрос о формировании понятия «метод», «методология», «метод обучения» в педагогической науке. Рассматривается значение метода как такого опосредствующего звена познавательного процесса, которое «экономит» интеллектуально-творческие усилия субъекта познавательной деятельности в процессе проникновения собственного методического опыта в предыдущий обобщенный опыт, содействует его концептуализации.

The article deals with the question of forming the concepts «method», «methodology», «method of teaching» in the pedagogical science. The author considers the meaning of method as such mediated link of cognitive process which «saves» intellectual and creative efforts of the subject of cognitive activity in the penetrating process of one's own methodical experience into the previous generalizing experience and favours its conceptualization.

У педагогічній науці склалося розуміння тісного зв'язку між методологією науки і практичною діяльністю. Вчені звертають нашу увагу на те, що методологія має два значення: 1) сукупність прийомів дослідження, що застосовуються в якійсь науці; 2) вчення про методи пізнання та перетворення дійсності [7, 207].

Методологія педагогіки, як система знань про основи і структуру педагогічної теорії, методи педагогічного дослідження і шляхи втілення теорії в практику, дозволяє розкрити особливості методів практичної діяльності вчителя і учнів – навчальної діяльності. Проблема методу навчання у педагогіці – причина всебічних пошуків і гострих дискусій.